

УДК 332.146

Методика оцінювання прибутковості підприємства

Єпіфанова І.Ю.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів та інноваційного менеджменту
Вінницького національного технічного університету

Гуменюк В.С.

магістрант
Вінницького національного технічного університету

Стаття присвячена систематизації та формуванню методики оцінювання прибутковості підприємств. Розглянуто сутність прибутку та рентабельності підприємства. Наведено факторну модель оцінювання чистого прибутку підприємства. Узагальнено показники оцінки рентабельності діяльності господарського суб'єкта.

Ключові слова: прибутковість, прибуток, рентабельність, методика аналізу, ефективність.

Єпіфанова І.Ю., Гуменюк В.С. МЕТОДИКА ОЦЕНКИ ПРИБЫЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена систематизации и формированию методики оценки прибыльности предприятий. Рассмотрена сущность прибыли и рентабельности предприятия. Приведена факторная модель оценки чистой прибыли предприятия. Обобщены показатели оценки рентабельности деятельности хозяйственного субъекта.

Ключевые слова: доходность, прибыль, рентабельность, методика анализа, эффективность.

Єрiфанова І.Ю., Гуменюк В.С. METHODOLOGY OF ESTIMATING THE PROFITABILITY OF AN ENTERPRISE

The article is devoted to the systematization and formation of a method for assessing the profitability of enterprises. The essence of profit and profitability of the enterprise is considered. The factor model of estimation of net profit of the enterprise is given. The indicators of estimation of profitability of activity of the economic entity are generalized.

Keywords: profitability, profit, profitability, methodology of analysis, efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В ринкових умовах прибуток складає основу економічного розвитку будь-якого господарського суб'єкта незалежно від сфери його діяльності. Зростання прибутку створює фінансову базу для розширеного відтворення, вирішення соціальних та матеріальних потреб трудового колективу і, як наслідок, є основою розвитку ринкової економіки. Якісний аналіз прибутковості підприємства дає змогу знайти найбільш витратні та збиткові осередки у діяльності підприємства, а також найбільш прибуткові види діяльності та можливі шляхи розвитку та удосконалення. Тому вкрай важливо проводити цей аналіз за ефективною та результативною методикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження наукової літератури свідчать про існування великої кількості методичних підходів до аналізу прибутковості господарського суб'єкта. Ця тема розглядається в роботах таких вчених, як, зокрема, М.П. Войнаренко, Н.В. Зятюк, О.Є. Кузьмін, І.О. Школьник.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розмаїття підходів до самого визначення прибутковості та методик

її аналізу створює складнощі для визначення ефективності діяльності підприємств. Тому дуже важливо на основі систематизації наявних підходів сформувати повну, доцільну та актуальну інформацію щодо чинної методики оцінювання прибутковості підприємств.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є формування ефективної методики аналізу прибутковості підприємства, що забезпечить діагностування слабких та сильних сторін діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прибутковість підприємства є найголовнішим показником що відображає фінансовий стан підприємства, його можливість отримувати позитивний фінансовий результат від здійснення комерційної діяльності, що полягає в перевищенні отриманого доходу над здійсненими витратами, причому в такому розмірі, який буде достатнім для ефективного та продуктивного подальшого функціонування [1].

Запорукою високого рівня розвитку підприємств є забезпечення загальної ефективності їх роботи. Тому треба чітко розуміти, що ефективність в економіці – це завжди відно-

шення, яке оцінюється зіставленням ефекту (результату) і витрат. Задовільний рівень ефективності потребує, з одного боку, перевищення кінцевих результатів над витратами на їх досягнення, з іншого – зіставлення одержаних при цьому результатів з результатами аналогічних об'єктів. Отже, хоча абсолютна сума прибутку, отримана підприємством і є дуже важливим показником діяльності, вона не може характеризувати рівень ефективності господарювання, це пов'язано з тим, що абсолютний розмір прибутку характеризує лише одноразовий економічний ефект, тоді як міру цієї ефективності характеризує показник рентабельності [2].

У системі ринкового механізму господарювання рентабельності належить одне з центральних місць. Особливостями цієї економічної категорії як елемента цього механізму є комплексний характер, різноманітність виконуваних функцій. Найчастіше рівень рентабельності розглядається як головний оцінний показник з нормою прибутку як основного чинника [3].

Прибуток виражає абсолютний ефект без урахування використаних ресурсів, а рентабельність є одним із головних вартісних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів і ступінь використання капіталу у процесі виробництва. Вона безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку, показує ефективність діяльності підприємств різних форм власності та характеризує інтенсивність їх роботи. Це відносний показник, який має властивість порівняння. Рентабельність характеризує ступінь дохідності, вигідності, прибутковості.

Для повноцінного аналізу прибутковості підприємства доцільно проводити факторний аналіз чистого прибутку, аби встановити фактори, які мають позитивний та негативний вплив на формування результативного показника найбільшим та найменшим чином.

Найбільш повно проаналізувати прибуток підприємства дає змогу 4-факторна мультиплікативна модель. Для побудови цієї моделі використовуються такі показники:

- власний капітал підприємства;
- коефіцієнт оборотності активів;
- мультиплікатор власного капіталу;
- чиста рентабельність.

Модель залежності чистого прибутку від наведених вище факторів має такий вигляд (1) [4]:

$$ЧП = ВК \times Коб_A \times Мк \times Рчиста, \quad (1)$$

де ЧП – чистий прибуток, ВК – середньорічні залишки власного капіталу, $Коб_A$ – коефіцієнт оборотності активів, Мк – мультиплікатор власного капіталу, Рчиста – чиста рентабельність.

Коефіцієнт оборотності активів, показник, за яким оцінюється рівень ефективності використання активів підприємства, розраховується як відношення чистого доходу до загальної вартості активів за такою формулою (2) [4]:

$$Коб_A = \frac{ЧД}{А}, \quad (2)$$

де ЧД – чистий дохід, А – загальна вартість активів.

Мультиплікатор власного капіталу характеризує здатність власного капіталу створювати активи і є відношенням залишків активів (А) до середньорічних залишків власного капіталу (ВК) підприємства, розраховується за формулою (3) [4]:

$$Мк = \frac{А}{ВК}. \quad (3)$$

Чиста рентабельність фінансово-господарської діяльності підприємства розраховується як відношення чистого прибутку до чистого доходу за формулою (4) [4]:

$$Рчиста = \frac{ЧП}{ЧД}. \quad (4)$$

Перераховані фактори можуть спричинити різний вплив на суму валового прибутку підприємства, як позитивний, так і негативний. Зв'язок між чинниками та результативним показником у наведеній моделі є функціональним, тому факторний аналіз чистого прибутку на її основі може проводитись за допомогою методу ланцюгових підстановок. Усі показники, які необхідні для проведення факторного аналізу чистого прибутку, узагальнюються в табл. 1 [4].

Використовуючи модель (1), поетапно оцінюємо кількісний вплив кожного із чинників на зміну чистого прибутку.

Спочатку визначається зміна чистого прибутку в результаті зміни величини власного капіталу за формулою (5) [4]:

$$\Delta ЧП_{ВК} = (ВК_3 - ВК_n) \times Коб_{А_n} \times Мк_n \times Рчиста_n. \quad (5)$$

Далі аналізується зміна чистого прибутку в результаті зміни оборотності активів за формулою (6) [4]:

$$\Delta ЧП_{Коб_A} = ВК_3 \times (Коб_{А_3} - Коб_{А_n}) \times Мк_n \times Рчиста_n. \quad (6)$$

Оцінюється зміна чистого прибутку в результаті зміни величини мультиплікатора власного капіталу за формулою (7) [4]:

$$\Delta ЧП_{Мк} = ВК_3 \times Коб_{А_3} \times (Мк_3 - Мк_n) \times Рчиста_n. \quad (7)$$

Таблиця 1

Показники рентабельності підприємства (систематизовано за даними [3–8])

Показник	Метод розрахунку	Характеристика
Рентабельність видів діяльності та витрат виробництва		
Рентабельність операційної діяльності	$R_{оп} = \frac{\text{ФРОД}}{C+\text{ФВ}+\text{ВЗ}+\text{ІОВ}} \times 100\%$	Показує те, скільки отримано прибутку від операційної діяльності з однієї гривні операційних витрат.
Рентабельність звичайної діяльності	$R_{зв} = \frac{\text{ФРЗДОп}}{C+\text{АВ}+\text{ВЗ}+\text{ІОВ}+\text{ФВ}+\text{ВК}+\text{ІВ}} \times 100\%$	Показує те, скільки отримано прибутку від звичайної діяльності на одну гривню звичайних витрат.
Рентабельність господарської діяльності	$R_{госп} = \frac{\text{ЧП}}{C+\text{АВ}+\text{ВЗ}+\text{ІОВ}+\text{ФВ}+\text{ВК}+\text{ІВ}} \times 100\%$	Показує те, скільки отримано прибутку від господарської діяльності з однієї гривні загальних витрат.
Рентабельність виробничих витрат	Валовий прибуток / собівартість реалізованої продукції	Показує те, скільки отримано прибутку з кожної гривні, витраченої на виробництво і реалізацію продукції.
Коефіцієнт загальної рентабельності	Валовий прибуток / чистий дохід	Показує розмір чистого прибутку з однієї гривні чистого доходу від реалізації продукції.
Рентабельність продажу		
Рентабельність продажів	Чистий прибуток / чистий дохід від реалізації	Показує, яку величину операційного прибутку одержує підприємство з кожної гривні проданої продукції.
Рентабельність реалізованої продукції	Чистий дохід / собівартість реалізованої продукції	Характеризує прибутковість господарської діяльності підприємства від основної діяльності.
Рентабельність капіталу та його складових		
Рентабельність сукупних активів	Чистий прибуток / сукупні активи	Характеризує ефективність використання усіх активів підприємства.
Рентабельність виробничих активів	Чистий прибуток / середньорічна вартість основних виробничих засобів і матеріальних оборотних коштів	Показує рівень прибутковості основних і оборотних виробничих активів.
Рентабельність власного капіталу	Чистий прибуток / власний капітал	Показує, яка віддача (норма прибутку) на вкладений власний капітал. Максимізація цього показника – головне завдання управління підприємством.
Рентабельність залученого капіталу	Чистий прибуток / залучений капітал	Показує величину прибутку, яка припадає на одну гривню залученого капіталу.

Потім визначається зміна чистого прибутку в результаті зміни величини чистої рентабельності за формулою (8) [4]:

$$\Delta \text{ЧП}_{\text{Рчиста}} = \text{ВКз} \times \text{Коб}_{\text{Аз}} \times \text{Мкз} \times (\text{Рчиста}_3 - \text{Рчиста}_n). \quad (8)$$

В підсумку оцінюється сукупний вплив чинників на зміну чистого прибутку в звітному періоді за формулою (9) [4]:

$$\Delta \text{ЧП} = \Delta \text{ЧП}_{\text{ВК}} + \Delta \text{ЧП}_{\text{Коб}_a} + \Delta \text{ЧП}_{\text{Мк}} + \Delta \text{ЧП}_{\text{Рчиста}}. \quad (9)$$

Застосовуючи цю модель, можна чітко побачити, які фактори привели до збільшення (зменшення) величини прибутку, а також які з них спричинили найбільший вплив. В результаті цього можна знайти шляхи збільшення чистого прибутку підприємства.

У зв'язку з тим, що аналіз прибутку підприємства надає повне уявлення про ефективність його роботи, для визначення міри ефек-

тивності діяльності господарського суб'єкта оцінюють його показники рентабельності.

Показник рентабельності характеризує ефективність роботи підприємства загалом, прибутковість різних напрямів діяльності, окупність витрат та проводить просторово-часове зіставлення [4].

Показники рентабельності підприємства доцільно об'єднати у такі групи: рентабельність видів діяльності та витрат виробництва; рентабельність продажу; рентабельність капіталу та його складових.

Оцінивши рентабельність підприємства за усіма вищеперерахованими показниками, можна зробити висновок про ефективність його діяльності, визначити слабкі та сильні сторони, мінімізувати витрати на найменш прибуткові частини діяльності, знайти ефективні шляхи розвитку та зростання господарського суб'єкта.

Фінальним етапом аналізу прибутковості підприємства є визначення шляхів підвищення прибутку та рентабельності. Такого зростання можна досягати за рахунок збільшення обсягу продукції, що випускається та реалізується, залучення інвестицій для розвитку підприємства, використання інновацій у процесі виробничої діяльності.

Висновки з цього дослідження. Отже, можна зробити висновок, що аналіз прибутковості підприємства можна проводити в три етапи: проаналізувати прибуток підприємства як абсолютного показника прибутковості; провести аналіз міри ефективності діяльності суб'єкта господарювання, тобто дослідити показники рентабельності; на основі досліджень виявити можливі резерви та шляхи збільшення прибутковості підприємства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єпіфанова І.Ю. Прибутковість підприємства: сучасні підходи до визначення сутності / І.Ю. Єпіфанова, В.С. Гуменюк // Економіка та суспільство. – 2016. – Вип. 3. – С. 189–192. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economyandsociety.in.ua>.
2. Зятюк Н.В. Теоретико-методологічні аспекти стратегії забезпечення прибутковості підприємства / Н.В. Зятюк // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 154. – С. 27–31.
3. Коваль О.А. Рентабельність як показник економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств / О.А. Коваль // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1. – С. 225–227.
4. Єпіфанова І.Ю. Фінансовий аналіз та звітність : практикум / І.Ю. Єпіфанова, В.В. Джеджула. – Вінниця : ВНТУ, 2017. – 143 с.
5. Звір'яко Г.П. Методичні підходи щодо аналізу прибутковості господарської діяльності господарського суб'єкта господарювання / Г.П. Звір'яко // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». – 2011. – № 7. – С. 28–36.
6. Фінансовий аналіз : [навчальний посібник] / [за заг. ред. І.О. Школьник, І.М. Боярко, О.В. Дейнека та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2016. – 368 с.
7. Єпіфанова І.Ю. Формування стратегії розвитку підприємства в сучасних умовах / І.Ю. Єпіфанова, М.Ю. Дзюбка // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. – 2017. – Т. 22. – Вип. 2 (55). – С. 99–103.
8. Джеджула В.В. Енергозбереження промислових підприємств: методологія формування, механізм управління : [монографія] / В.В. Джеджула. – Вінниця : ВНТУ, 2014. – 347 с.